

TÚRI Viktória

AZ ELŐÍTÉLETEK ÉS SZTEREOTÍPIÁK MEGJELENÉSE A KATONANŐK ÉLETÉBEN

APPEARANCE OF THE PREJUDICE AND STEREOTYPES IN WOMAN SOLDIER'S LIFE

Az elmúlt években a haderőreform, a munkaerő piaci helyzet, valamint az utóbbi egy évben a gazdasági válság hatására egyre több nő jelentkezik katonai oktatási intézményekbe, vállal szerepet a Magyar Honvédség kötelékében. Évről évre emelkedik azon fiatal hölgyek száma, akik hivatásos tisztként vagy szerződéses tiszthelyettesként képzelik el jövőjüket és rögtön az érettségi után első helyen jelölik meg a felvételi lapokon a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemet vagy a Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskolát. A katonai pályára jelentkező hölgyek már az egyetemi évek alatt tapasztalhatják, hogy ezen a pályán nőnek lenni nem egyszerű feladat, majd az első beosztás és a karrierút felépítése során is számos akadállyal kell szembenézniük. Cikkemben azokra a jellegzetes nemi különbségekre szeretnék kitérni, amellyekkel minden nő találkozhat karrierútja során, ha ezen a pályán képzeletét el éli.

As a result of the last changes in the Hungarian Army, the actual condition of labour market, and also the current global economic crisis more and more women apply for higher education in the field of military or take up a career at the Army. Accordingly the number of young women who plan their future in military bonds as a professional soldier or an indentured sergeant has increased significantly. They opt the military educational organizations like ZMNE and KPTSZI first in the entry-form. Women who take up a career in the bond of Army can learn during the years spend at the university that it is not easy to be a woman at this line, and can run into difficulties with filling the right position or building a career.

In this article I would like to explicate the most characteristic sexual differences that every woman will meet with by going in for the field of military.

A KATONANŐK MEGJELENÉSE A HADSEREGBEN

Ha kicsit visszatekintünk a történelemben, láthatjuk, hogy a nemek közti különbségek már az őskorban is jelen voltak a matriarchális vagy patriarchális társadalmakban. A nők egészen a huszadik századig számos területen háttérbe szorultak férfi társaikkal szemben, melyet sok esetben azzal indokoltak, hogy a nők gyengébb fizikumúak, kevésbé rátermettek, ezért egyetlen feladatot lehet csupán rájuk bízni: a főzést. Elődeink is a látható anatómiai különbségeknek hittek, s alakították ki a jellegzetesen férfias és nőies viselkedést. Az anatómiai különbségeket pedig a társadalomban kialakított szociális szerepek is megerősítették.

Érdekes például szolgálhat a kora újkori Magyarország gyermekeinek és asszonyainak élete. A legtöbb adat azt mutatja, hogy a korabeli gyermekhalandóság igen magas volt. Akkoriban nem egy-két gyermek született egy-egy családban, hanem 10–15, és a születendő gyermekek közül sok meghalt még mielőtt betölthette volna a tizedik életévét. A nők élete tehát a gyermekszülésre, a nevelésre, az ápolásra és a ház körüli teendőkre korlátozódott.

A kisfiúk és a kislányok nevelése között ez idő tájt nem volt túl nagy különbség. Miután a gyerekek elértek egy bizonyos kort, a fiúkat tovább tanították, a lányok pedig viszonylag hamar férjhez mentek, és elkezdtek gyerekeket szülni. Valószínűleg ez volt az oka a bőséges gyermekáldásnak is. Ellentétben a mai nőkkel, főként az anyaság és a jó feleség szerepének betöltése határozta meg életüket. A fiúk élete másként zajlott. Egy férfi választhatott, hogy milyen pályán szeretné életét folytatni: lehetett belőle orvos, ügyvéd, katona. A nők életében ilyen széles perspektíva nem állt rendelkezésre.

A nők megjelenése a magyar haderő életében a huszadik század elejére tehető, amikor is még csak egészségügyi beosztást láthattak el. A II. világháború éveiben a jogi szabályozás lehetőségeitől és az egyéni sérelmektől, veszteségektől, traumáktól vezérelt asszonyok sorban álltak a hadsereg szolgálatára a következő beosztásokat betöltve:

„1945 április-májusában Budapestről és vidékről további — a sorozóbizottságok által alkalmasnak nyilvánított — 120 önkéntes nő vonult be kiképzésre a Kilián György laktanyába. Az önkéntes nőket kiképzés után a következő területeken alkalmazták:

- az ellátó szolgálat különböző ágazataiban (élelmezés, raktározás);
- az egészségügyi szolgálat területén;
- légvédelmi figyelő-és jelzőszolgálatban;
- gépjárművezetésben;
- hírszerző szolgálatban;
- adminisztrátor, tisztviselő, küldönc beosztásokban.” (Bolgár, Kormos, 1997:28.)

A II. világháborút követően 1948-ig nem volt lehetősége a nőknek katonai pályára jelentkezni. Ezen a téren az 1950-es évek hoztak változást, ekkor avatták az első női katonát. 1956-ban ismét megszűnt a hivatásos katonanői képzés.

1960-tól némi változás következett be ezen a területen: a nők katonai pályára léphettek katonai előképzettség nélkül, de katonai felsőoktatási intézménybe nem felvételizhettek, így előmenetelüknél a szakmai képzettség hiányára utalva rendfokozatban és előmenetelben visszatartották őket. A nemek közti megkülönböztetés alapjai már itt is megfigyelhetők voltak. 1985-ben megkezdődött a nők hadkötelezettség szerinti összeírása, majd 1994-ben a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán, öt szakon, 33 női hallgató kezdhetette meg tanulmányait. (Bolgár, Kormos, 1997.)

Napjainkban egy nő a következőképpen válhat katonává:

- beadja felvételi jelentkezési lapját a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre illetve a Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskolába az érettségi letétele után;
- toborzóirodán keresztül jelentkezik a meghirdetett beosztásokra;
- közalkalmazottként kezdeményezi hivatásos vagy szerződéses állományba vételét állományilletékes parancsnokán keresztül, ha azt a jogszabályi lehetőségek biztosítják.

„A szolgálati viszony önkéntes jelentkezés alapján azzal a 18. életévét betöltött, de 47 évesnél nem idősebb, cselekvőképes, állandó belföldi lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel rendelkező, büntetlen előéletű, a rendfokozati állománycsoporthoz meghatározott iskolai végzettségű (szakképesítésű), kizárólag magyar állampolgársággal rendelkező személlyel létesíthető, aki szolgálatra egészségi, pszichikai, fizikai szempontból alkalmas, és elfogadja egyes alkotmányos jogainak korlátozását.” (Hjt. 41. § (1) bekezdés) Pár évvel ezelőtt még működött a polgári egyetemre felvételt nyert hallgatók katonai ösztöndíjra való jelentkezésének lehetősége. A polgári egyetem elvégzése után ezeket a hallgatókat hivatásos tisztté avatták, majd elhelyezték őket első tiszti beosztásukba, mely általában valamilyen speciális területet jelentett: orvos, fogorvos, jogász, pszichológus.

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS: A NŐK SZEREPÉNEK ALAKULÁSA EGYES ORSZÁGOK HADSEREGEIBEN

Amerikai Egyesült Államok: A polgárháború óta van lehetősége a nőknek arra, hogy bizonyos beosztásokban szerepet vállaljanak a haderő életében. Ezek a beosztások többnyire egészségügyi, telefonközpontos vagy tolmács munkakörök lehettek. A második világháborúban is ez volt inkább a jellemző, bár egyes feljegyzések szerint 38 női pilóta vesztette életét a különböző bevetések során. 1948-ban született meg az a törvény, mely lehetővé tette a nők szerepvállalását az amerikai hadseregben. A vietnámi háborúban főként szanitéc beosztást láttak el, melynek érdekessége az volt, hogy míg a férfiapolók fegyvert is hordhattak maguknál, addig ezt a nők számára nem engedélyezték. (Sandecki, 1987.) 1974-től bővült ki a nők lehetősége a többi beosztást illetően. 1994-ben az amerikai hadseregben a nők aránya már elérte a 14%-ot.

Kanada: A kanadai hadseregben 1885 óta lehetséges, hogy a nők katonai beosztásokat láthassanak el. (Hoiberg, 1991.)

Franciaország: Az 1940-es évek elején, valamint a második világháború ideje alatt a nők szintén az egészségügyi beosztásokban valamint az egyházi feladatok kapcsán váltak a hadsereg részévé. 1998-ban még viszonylag kis százalékban voltak jelen nők a francia erők kötelékében (Maning, Griffith, 1998).

Németország: Németországban a hölgyeknek a második világháború alatt a többi nemzettel szemben igen érdekes helyzete volt: a nőknek kötelezően egy év szolgálatot kellett teljesíteniük, majd 1980-tól fokozatosan mentették fel őket a harci tevékenységek alól.

Nagy-Britannia: Az angol haderő életében a krími háború óta van szerepe a nőknek, többnyire adminisztratív, egészségügyi, logisztikai, vallási vonalon kaptak beosztásokat.

AZ ELŐÍTÉLETEKRŐL ÁLTALÁBAN, NEMI SZTEREOTÍPIÁK, KÜLÖNBSÉGEK A NEMEK KÖZÖTT

„Az előítélet bizonyos tárgyakkal, személyekkel vagy cselekvésekkel szemben nem objektív, hanem pozitív vagy negatív irányba elhajló, elégtelen tapasztalaton vagy helytelen általánosításon alapuló, emocionálisan is színezett beállítódás”. (Bartha, 1981:58.)

Személyiségfejlődésünk során körülbelül ötéves korunkra alakul ki bennünk az, hogy különböző csoportok tagjai vagyunk, majd kilenc, tíz éves korunkra válik kognitíve is megfoghatóvá. A gyermek a közösségben, bölcsődében, óvodában szerzett tapasztalatai alapján kezd rájönni arra, hogy az őt körülvevő emberek csoportokra bonthatók: vannak a családtagok, rokonok, a játszótéren a többi gyerek, a kedves emberek és a mogorva emberek stb. Egészen két éves korunkig nem teszünk különbséget abban, hogy a bölcsődében kislánnyal vagy kislánnyal játszunk-e. Az általános iskola első éveiben kezdjük válogatni nemek szerint a játszótársainkat, mely különbségek a kamaszkor elején kezdenek feloldódni.

Mindannyiunk fejében léteznek olyan tulajdonságok, cselekedetek, foglalkozások, viselkedések, melyet inkább egy férfinak, vagy nőnek tulajdonítunk. A férfiakat általában magasabbnak, okosabbnak, agresszívebbnek tartjuk, míg a nőkre jellemző viselkedést inkább az alkalmazkodás és visszafogottság jellemzi.

Őseink is a látható anatómiai különbségeknek hittek, s alakították ki a jellegzetesen férfias és nőies viselkedést. A testi különbségeken kívül, amelyek mindenki számára szemmel láthatóak, van még egy nagyon fontos dolog, mely megkülönbözteti a férfiakat a nőktől és a nőket a férfiaktól. Ez pedig az agy, melynek szerkezete, lateralizáltsága magában hordozza a nők és a férfiak eltérő gondolkodását és nézőpontjait.

Az agy anatómiai különbségeinek vizsgálata már néhány századdal ezelőtt is kiemelkedően fontos volt. Gondoljunk például Gallra, aki a frenológia megteremtésével meg volt győződve arról, hogy a koponyán felfedezhető dudorok meghatározzák képességeinket. Az emberi agy legnagyobb ereje a homloklebenyben rejtőzik, ez az, amelynek mérete kiemel minket az állatvilágból. A korszerű agyi képalkotó eljárások közül az MRI (mágneses rezonanciamérés) és a PET (pozitron emissziós tomográfia) alkalmazásakor számos új eredményre bukkantak. Az MRI vizsgálatok kimutatták, hogy a nők agyában bizonyos területek térfogata kapcsolatban állhat azzal, hogy a nők szóbeli teljesítménye jobb, mint a férfiaké. A műszer segítségével azt is kimutatták, hogy a kisagy a mozgásszabályozáson kívül, méretétől függően az intelligencia teljesítményekkel is kapcsolatban áll. Az agyi anyagcserét az agy cukorfelvételével vizsgálták és megfigyelték, hogy a nőknél nagyobb aktivitás fedezhető fel, vagyis feltételezhetjük, hogy a nők agyának vérellátása jobb. Talán a hölgyek jobban koordinált apró mozgásainak képessége, valamint a beszédfunkció hatékonyabb használata kapcsolatban lehet a jobb vérellátással és a kisaggal is.

Az evolúció során kialakult a féltekék specializálódása és differenciálódása. A férfiaknál például a bal félteke differenciáltabbá vált, míg a jobb agyfél lett az úgynevezett szubdomináns. A Sylvius árok körülbelül 0,5–0,6 centiméterrel hosszabb a bal agyfélben, s ez az oka a bal-jobb különbség élesebb jelenlétének férfiaknál, mint nőknél (Arató, 1997). A planum temporale, mely a beszédképzésben és megértésben játszik fontos szerepet, általában a bal agyfélben nagyobb. A jobbkezeség illetve a balkezeség is igen fontos, hiszen a jobbkezesek esetében a beszédközpont inkább a bal féltekében kifejezettebb.

A kérges test vizsgálatakor is találtak különbséget a nemek között. A nőkben ez a kérges test sokkal fejlettebb és vastagabb, vagyis a nők két féltékéje között jobb az összeköttetés és az összhang, melynek előnye az, hogy ha az agy bármely területe megsérül, más területek könnyebben átvehetik a sérült rész funkcióit.

Milyen különbségeket fedezhetünk fel a hétköznapjainkban agyunk eltéréseinek köszönhetően? Kísérletsorozatok segítségével bebizonyították, hogy a nők bizonyos hallási feladatokban jobbnak bizonyultak férfi társaiknál, mivel a nők mindkét féltékéjüket használták a feladat teljesítéséhez. A férfiak általában jobbak a térbeli tájékozódásban, a térbeli forgatásban, a háromdimenziós tájékozódásban, valamint a matematikai logikában is. Ha egy férfinak egy labirintusban kell tájékozódnia, megjegyzi, hogy merre kell kanyarodni, milyen szögben és hányszor. A nők inkább a finom részletek alapján térképezik fel az adott területet, például a „sarkon egy ruhaüzlet állt, ott balra kellett kanyarodni”. (Arató, 1997.).

A hölgyeknek azonban jobbak a verbális képességeik, gyorsabban és könnyebben ki tudják fejezni magukat, hamarabb találják meg a helyes fogalmakat egyes szituációkban. A megfigyelések szerint a lánygyermek korábban tanul meg beszélni, és szókincsük is bővebb a fiúkénál. Valószínűleg ez a jobb beszédkészség állhat a mögött, hogy a nők érzékenyebbek a hangokra, amelynek az anyaságban van kiemelkedő szerepe, hiszen a csecsemő különböző vokalizációival adja a felnőttek tudtára, hogy mit is szeretne az adott pillanatban. A kutatások azt is kimutatták, hogy a nők az arcfelismerésben is jobbak, mivel az a jobb féltékéhez kötött (Arató, 1997., Ranschburg, 1998.). Ezeknek a különbségeknek evolúciós magyarázata is van: a férfiak a vadászatra rendezkedtek be, így szükségük volt arra, hogy a megszerzett zsákmánnyal haza is találjanak, melyhez kellett a jó tájékozódó képesség. A nőknél a gyermeknevelés során inkább a főzés, a beszélgetés és az érzelmek kerültek előtérbe. Meg kell azonban említenünk azt, hogy bizonyos különbségekért a hormonháztartásunk is felelős, melynek egyik legnagyobb átalakulása a serdülőkorra jellemző. A másodlagos nemi jegyek kialakulásával még inkább láthatóvá válnak a nemi különbségek. A férfias külsőért az androgén hormonok, pl. a tesztoszteron, a felelősek, melyek a külső megjelenésen túl az agresszivitás mértékét is befolyásolják. Egy másik különbség is megfigyelhető a nők és a férfiak hormonháztartásában: vizsgálatok bizonyítják, hogy a szerotonin nevű hormon (mely nyugtató és hangulatjavító hatású) anyagcseréje is különböző. A nők nagyobb szerotoninerg aktivitásának talán szerepe lehet abban, hogy a nők kevésbé indulatosak (Arató, 1997.; Ranschburg, 1998).

A NEMI KÜLÖNBSÉGEK PSZICHOLÓGIAI VONATKOZÁSAI

Személyiségünket természetesen nem lehet csupán egyetlen dimenzió az anatómia mentén megvizsgálni, hiszen a társadalom, a kultúra, a neveltetés és a tanulás egyaránt fontos tényezők. Pszichológiai szempontból több kutatás folyt a nemi különbségek részletes feltárásával kapcsolatban, így az egyes személyiségjellemzőkre irányuló eltérések bizonyos pszichológiai tesztekkel ki is mutathatók. Mindezek ellenére azonban vannak olyan személyiségvonások, melyek inkább férfiakra vagy inkább nőkre jellemzőek. A standard személyiségskálákkal nyert vizsgálatok azt mutatják, hogy a nők magasabb pontszámot érnek el a szorongásosságot, a csoportszellemet, a bizalmat, az extravertiót illetve a gyengédséget mérő tesztekben. A férfiaknál ezekkel szemben a magabiztosságot és önbizalmat jelző pontszámok felülmúlják a nőkéét. Ezek a különbségek persze sok mindenre visszavezethetők, de a fent említett jegyek főként a hagyományosan elvárt nemi tulajdonságokat tükrözik.

SZOCIÁLPSZICHOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉS

Ha szociálpszichológiai szempontból vizsgáljuk a nemek közti különbséget, akkor egészen a születés pillanatáig kell visszanyúlnunk, hiszen a nemi jellegzetességeket a szülő és a család már akkortól kezdik nevelni a gyerekekbe. Már közvetlenül a születés után a kislányok rózsaszínű ruhát kapnak, a kislányok pedig a sötétebb, kék színt. A lányoknak babákat vesznek, a fiúknak pedig játékaikat. Ezek a jellegzetes tényezők a kultúra által folyamatosan formálódnak.

Hosszú évtizedek során az emberekben kialakult, hogy hogyan kell egy nőnek és egy férfinak viselkednie, tehát sémáink, sztereotípiáink vannak ezzel kapcsolatban, melyek megdönthetetlenek. Ha egy nő például elkezd jégko-

rongozni, fűtülni, vagy verekedni, az máris kilóg a nőkről alkotott elképzeléseinkből. Feingold (1988.), amerikai pszichológus sokat foglalkozott a nemek közti különbségekkel, vizsgálatát kérdőívvel végezte, s a következő eredményeket kapta, melyek a nemi különbségekre fektetik a hangsúlyt:

1. A szociális szerepmodell elmélete azt kutatja, hogy a nemekkel kapcsolatos társadalmi szerepek felelősek a nemekre jellemző személyiségjegyekért, vagyis hogy valaki a kultúra elvárásainak megfelelően férfiasan vagy nőiesen viselkedik, alakítja a személyiségét.
2. A szociális elvárások modellje arra épül, hogy a kulturális elvárások szerint való viselkedés önmagát bejelölő jósághoz alakítja a személyiséget, valójában tehát a nemi különbségeket a nemre jellemzőnek vélt sztereotípiák eredményezik.
3. A műtermék modell elmélete szerint a Feingold által kitöltött kérdőívek megválaszolása során a nőies vagy férfias válaszokat az is befolyásolja, hogy milyen az adott személyiségvonás társadalmi megítélése.

A nemi különbségek vizsgálatánál tehát nem lehet figyelmen kívül hagyni a kultúra és a társadalom által diktált domináns tényezőket.

A KATONAI PÁLYÁRA JELENTKEZŐ NŐK MOTIVÁCIÓI

Az elmúlt pár évben jelentősen megnőtt a nők szerepvállalása a Magyar Honvédségen belül. Az összlétszámhoz képest évről évre több hölgy vállalna katonai szolgálatot, ami a következő okokra vezethető vissza:

- biztos megélhetést biztosít;
- a munkáltató bejelenti a munkavállalót;
- a munkaidő általában előre látható (kivétel természetesen ez alól a kiképzéseket);
- rengetegen katonacsaládban nőttek fel, nagyapjuk, édesapjuk vagy esetleg fiútestvérük katona, így gyermekkoruk óta arra készültek, hogy a szülők nyomdokaiba lépjenek;
- szülési szabadság letelte után nagyobb eséllyel marad meg a munkahelyük, mint a civil életben.

A nők sokszor találkoznak visszautasítással a munkaerő piacon az álláskeresés során, s ez gyakran okoz krízist és traumát életükben, melynek feldolgozása személyiségfüggő. A munkakeresés során szerzett negatív tapasztalatok a személy önértékelését és önmagába vetett hitét megkérdőjelezhetik, a kudarcok okait pedig inkább magukban keresik. Az általam készített szóbeli interjúk kapcsán a nők gyakran gondolják a következőket: vagy életkorukkal van a probléma, vagy a szakmai tapasztalat hiányával, vagy pedig azzal, hogy éppen kisgyermekeket nevelnek. Az általam vizsgált interjúkban (Túri, 2008.) az elhangzottak alapján, melyet 256 katonai pályára jelentkező hölgnél tapasztaltam, amikor szóba kerültek a munkakeresés nehézségei, a következő válaszokat kaptam: a nők életében minden életkornak megvan a saját specialitása, mely a következőképpen vázolható fel:

Első szakasz: az első munkahely, beosztás megtalálása (18-25 év): a legtöbb ember ebben az életkorban kezd munkát keresni, attól függően, hogy a nagykorúság elérése után továbbtanul-e az illető. A fiatalok gyakran találkoznak azzal a problémával, hogy pályakezdőként, szakmai tapasztalat nélkül nem alkalmazták őket sehol, így viszont hol szerezzék meg szakmai tapasztalatukat. Ezzel a problémával nemcsak a nők, hanem a pályájuk elején álló férfiak is gyakran találkoznak.

Második szakasz, 25-35 év: ebben az életkorban a munkáltatók burkoltan utasítják el a női munkavállalókat, mivel arra gondolnak, hogy hamarosan szülési szabadságra mennek, s minek betanítani egy olyan munkaerőt, akit pár hónap múlva néhány évre „elveszít” a szervezet.

Harmadik szakasz, 35-44 év: a gyerekek még feltehetően kicsik a családban, így az anyukának gyakran otthon kell maradnia, ha a gyermek beteg, így a szervezet a kieső anyukát kénytelen valamilyen formában pótolni. A legtöbb munkahely nehezen tolerálja azt, ha valakit időről időre valamilyen oknál fogva folyamatosan helyettesíteni kell.

Negyedik szakasz, 44-55 év: a nők úgy érzik, hogy ebben a korban már kevésbé vonzóak, így a munkavállalást, az esetleges elutasítást is tragikusabbnak élik meg. A munkavállaló is inkább azt az oldalt vizsgálja, hogy például

az ügyfelekkel való kapcsolattartásra egy fiatalabb, dekoratív munkaerőt vagy egy kicsit idősebb, de tapasztaltabb embert alkalmazzon-e? Természetesen jelentős szerepe van ilyenkor annak, hogy az adott szervezetet milyen szervezeti kultúra jellemzi. Ugyanakkor a változó korral járó kellemetlenségek, esetleges tünetek ebben az életszakaszban már jelentkezhetnek, ami megnehezítheti a munkavégzést .

Ötödik szakasz, 55-62 év: A nyugdíj előtt álló munkavállalókat hasonló okokra hivatkozva nem veszik fel, mint a harmincas éveikben járó fiatalokat. Azt gondolják róluk, hogy csak a nyugdíjkorhatár elérése lebeg a szemük előtt és emiatt kevésbé megbízható munkaerők. A női életút és karrierpálya tekintetében ez az időszak azonban igen termékeny is lehet: erre a szakaszra a gyerekek már feltehetően felnőttek, kirepültek a családi fészekből, így a nők életében ekkor kezdődik a második karrierépítési szakasz. Lelkiismeret-furdalás nélkül vethetik bele magukat a munkába, hiszen otthon már nincs kisgyermek, aki bármelyik pillanatban beteg lehet, s otthon kell vele maradni.

A KATONANŐK MEGÍTÉLÉSE A KATONAI ÉLET KÜLÖNBÖZŐ TERÜLETEIN

A Magyar Honvédség jogilag egyetlen pontban tesz különbséget a férfiak és a nők között, mégpedig a fizikai követelmények terén: ha valaki katona szeretne lenni, vagy már állományban van és szeretne misszióba kijutni, akár nőről, akár férfiről van szó, ugyanazt a mozgásformát és feladatokat kell végrehajtaniuk, mint férfi társaiknak, de a teljesítményért kapott pontszámokban eltérés van. Az eltérő pontozási rendszer a férfiak és a nők közötti testi, fizikai, anatómiai adottságok különbségéből fakad, mely velünk született tényező. Ami azonban a pszichológiai és egészségügyi vizsgálatokat illeti, mindenki számára ugyanaz a követelmény.

Egy általam végzett vizsgálat során (Túri, 2009.), melyben 114 katona vett részt, arra kerestem a választ, hogy a nők jelenléte a katonai pálya mely területein okozhatja, illetve vetheti fel a legtöbb problémát és kérdést. Az általam végzett szóbeli interjúk kapcsán a következő problémás területek rajzolódtak ki:

1. A HÖLGYEK JELENTKEZÉSE KATONAI OKTATÁSI INTÉZMÉNYBE

A katonai oktatási intézményekbe jelentkezők átlagéletkora 18,5 év, ami azt jelenti, hogy a fiatalok rögtön az érettségi után szeretnének katonai pályára lépni. Mivel azonban a katonai lét egy speciális életformát takar, mely kollégiumi bentlakással, kiképzésekkel, terepgyakorlatokkal színesített, fontos lehet egy nevelőnek, kiképzőnek, osztályfőnöknek, tanárnak tisztában lennie azzal, hogy a serdülőkor napjainkban már kitolódott, így a mai szakirodalom szerint 13 éves kortól körülbelül 22 éves korig tart. A serdülőkor jelentősége abban rejlik, hogy ebben az időszakban alakul ki a stabil személyiség, zajlik az értékek és az értékrendek beazonosítása és megtalálása, ráadásul a nemek eltérően élik meg ezt az időszakot, mely esetleg a kollégiumi együttélés és a kiképzések során problémát jelenthet.

A nemek közti különbségek életünknek ebben a fázisában rajzolódnak ki véglegesen mind anatómiai, mind pedig pszichológiai szempontból, annak ellenére, hogy a fiúk és a lányok közti különbségeket már születésünk pillanatától nevelik belénk szüleink, családunk és a társadalom, amelyben élünk.

Egy korábbi kutatásomban azt vizsgáltam (Túri, 2002.), hogy a serdülő fiúk és lányok emocionális szempontból vajon hogyan élik meg ezt az időszakot? Mennyire hatnak a biológiai, élettani és hormonális változások egy kamasz fiú, illetve egy kamasz lány érzelmi életére? Vizsgálatom az úgynevezett befejezetlen mondatesszt módszerre épült. Három korcsoportban végeztem el: kiskamaszok, serdülők és fiatal felnőttek körében, összesen 317 ember részvételével. A befejezetlen mondatesszt módszer vizsgálatomban a következőképpen jelent meg: az általam megadott mondatral a résztvevőknek egy történetet kellett írniuk. Az egyetlen feltétel az volt, hogy ebből a mondatból kiindulva alkossanak egy történetet. A feladatnak csak egyetlen kritériuma volt, hogy ez a mondat legyen történetük kezdő mondata és alapja, de a témát, melyről a történet szól, mindenki maga választhatta meg. A 2002-es kutatásom hipotéziseit a nemek közti különbségek vizsgálatainak addigi eredményei kapcsán alakítottam ki. A nemek közti különbségekkel igen sok kutatás foglalkozott már a pszichológia történetében, de a nemi különbségekkel kapcsolatos addigi kutatások főként a felnőttkora vonatkoznak, amikor az ember személyisége,

életképe és agyának térfogata elérte végleges jellemzőit. Felvetődött bennem a kérdés, hogy vajon a serdülőkorban, mely talán az egyik legfontosabb és legmeghatározóbb időszaka az ember életének, megfigyelhetőek-e a nemek közötti alapvető pszichológiai és emocionalitásbeli különbségek, vagy azok inkább csak a felnőttkorban dominálnak? Azt feltételeztem, hogy a lányok sokkal negatívabban élik meg a serdülőkort, mert a biológiai változások náluk sokkal erőteljesebben jelentkeznek és emiatt több gátlás alakul ki bennük. Másrészt az alapvető női tulajdonságok, mint a szorongás, az érzelmesség és a magasabb empátikus készség alapján azt feltételeztem, hogy ezek a tulajdonságok a serdülőkor megélésében is döntő fontosságúak lesznek. A serdülés előtti, valamint a serdülés utáni időszakban, vagyis a latencia, majd az ifjúkor idején ezek a nemek közti éles különbségek nem figyelhetők meg. Az általam kapott akkori eredmények azt mutatták, hogy a serdülőkorban az addigra kialakult összhang megbomlik, helyébe a célok és önmagam keresése áll. A lányok tényleg negatívabban élik meg emocionális szempontból ezt az időszakot, mint fiú társaik, mely az egyetemi évek alatt tompul el, mikor a nemiségnek nagyobb szerepe jut. E miatt a belső bizonytalanság miatt a lányok kamaszkoruktól kezdve sokkal szorgalmasabbak fiú társaiknál, mely az egyetemi évek alatt még láthatóbbá válik. A katonai pályát választó hölgyek esetében ez sokkal hangsúlyosabb szerepet kap, hiszen bizonyítaniuk kell, hogy testi, erőnléti és mentális szempontból egyenértékűek férfi társaikkal.

2. AZ ELSŐ BEOSZTÁS BETÖLTÉSE

Az első beosztás betöltésekor az adott alakulat parancsnokának nagyon nagy szerepe van abban, hogy a katonanőket hogyan fogadja és kezeli, milyen feladatokat bíz rá. Azonban a parancsnokok is eltérően kezelik a katonanőket: vannak olyan vezetők, akik a hagyományos női-férfi szerepből kiindulva a megszokott udvariassági formulákat alkalmazzák munkahelyi szituációkban is, ami nem mindig összeegyeztethető a szolgálati szabályzatban leírtakkal, s ez feszültséget generálhat a többi beosztottban.

3. A KÜLÖNBÖZŐ KIKÉPZÉSEKEN VALÓ RÉSZVÉTEL, MISSZIÓS FELADATOK ELLÁTÁSA

A férfi katonák gyakran adnak hangot annak az elképzelésüknek, mely szerint női társaikkal kivételeznek, nem kell olyan sűrűn szolgálatot adniuk, fegyvereiket mások tartják karban, s nem kapnak annyi negatív visszajelzést, mint férfi társaik. A szociálpszichológia jól ismeri ezt a fajta torzítást: különböző kísérletekben kimutatták, hogy a szőke hajú, kék szemű kislányokat ritkábban szidják le az óvónők, mint sötét hajú társaikat. Hasonló tendencia mutatkozik meg a középiskolában: ha egy fiú és egy lány beszélget, inkább a fiút szidják le. A férfi katonák szerint egy misszióban nő jelenléte nem túl szerencsés, melyet több szempontból is megvilágítanak:

- a női katonákra nem lehet hosszú ideig tartó járőrözési feladatot bízni, mivel bizonyos egészségügyi szükségleteik elvégzéséhez a konvojnak teljesen meg kell állnia, amire nincs mindig lehetőség;
- fizikai adottságaik miatt nem lehet rájuk ugyanazokat a feladatokat bízni, mint egy férfira;
- egy nő jelenléte versengést indít el a férfiak között, mely megbonthatja a kooperációt a tagok között az egyes feladatokban;
- ha egy nő kerül veszélybe például egy misszióban bevetés során, érte inkább veszélyeztetik testi épségüket a férfiak (ezzel kockára téve az akció sikerességét), mint férfi katonatársukért;
- nőkkel nehezebb konfliktust kezelni, mint férfiakkal, mert túl aprólékosan kezelnek problémákat (ez a fent említett anatómiai különbségekkel, agyi aszimmetriákkal magyarázható);
- ha több nő is van pl. egy munkahelyen azonos munkakörben, gyakori a veszekedés és az ellentét.

4. GYERMEKVÁLLALÁS

Ha egy nő úgy dönt, hogy gyermeket vállal, felmerülhet annak a veszélye, hogy a GYED valamint a GYES lejáta után vissza tud-e jönni ugyanabba a beosztásba, amelyből elment. A kisgyermek nevelése pedig számos problémát vet fel, hiszen az az általánosan elfogadott nézet, hogy ha a gyermek beteg lesz, akkor a nő marad vele otthon. A kisgyermekes anyukák szolgálatba való vezénylését is jogszabály határozza meg.

„61/A. § Az állomány 61. § (1) bekezdésének c) pontja alapján a 48. § (1) bekezdésének g) pontja szerint rendelkezési állományba került tagjának illetmény nélküli szabadsága idejére megüresedett beosztását csak az ok megszűnéséig terjedő határozott időre lehet betölteni. A beosztást a rendelkezési állomány megszűnése után az eredetileg a beosztást betöltőnek kell felajánlani.

A hatályos rendelkezések szerint egy évnyi időtartam felett a gyermek gondozása céljából illetmény nélküli szabadságon lévő kismamát eredeti beosztásából ki kell venni és rendelkezési állományba kell helyezni. A törvény a kismamák helyzetét javítja azzal, hogy az illetmény nélküli szabadságuk esetében a beosztás helyettesítéssel történő ellátását csak határozott időre engedi. Ennek következtében a szolgálatba visszaállók eredeti beosztásukba kerülnek vissza.” (2001/XCV. Törvény, 61. §)

5. RENDFOKOZAT ELÉRÉSE

Az interjúban résztvevő 114 főből 98 értett azzal egyet, hogy a nők rendfokozat szempontjából hátrányos helyzetben vannak. Rendfokozatok elérése szempontjából az egészségügyben és pénzügyi területeken jobb a helyzet, mint a csapatoknál, a legtöbb alezredesi és ezredesi rendfokozat ezeken a területeken jellemző inkább.

A nők viszont másképp gondolkodnak erről: ugyanabban a beosztásban elmondásuk szerint sokkal többet kell teljesíteniük, kevesebbszer kapnak jutalmat, s ritkán kerülnek vezetői beosztásokba.

Mindezen jellegzetességek ellenére el kell fogadunk azt a tényt, hogy a hölgyek létszáma egyre nagyobb a katonai pályán. Ennek a fent említettek kivül az is oka, hogy a nemek közti bánásmód, az esélyegyenlőség egyre nagyobb teret kap minden modern országban és társadalomban, valamint tudomásul kell vennünk, hogy ha csak férfiak jelentkezésére várnák, nem biztos, hogy fel tudnánk tölteni üres helyeinket. A nők felvétele a hadseregbe tehát hosszútávon egyezik a szervezet és az egyén céljaival.

Jelenlegi adatok és felmérések szerint a Magyar Honvédségben szolgálatot teljesítő nők összlétszáma 16%-ról 20%-ra emelkedett¹. Érdekes adatokat tartalmaz egy internetes oldal 2004-es statisztikai felmérése a katonai pályára jelentkező nők számáról, megyénkénti elosztásban (lásd 1. számú táblázat):

Megye	2004-ben katonai pályára felvett nők létszáma
Budapest	15 fő
Baranya Megye	9 fő
Bács-Kiskun Megye	8 fő
Békés Megye	16 fő
Borsod-Abaúj-Zemplén Megye	9 fő
Csongrád Megye	20 fő
Fejér Megye	24 fő
Győr-Moson-Sopron Megye	6 fő
Hajdú-Bihar-Bereg Megye	7 fő
Heves Megye	6 fő
Jász-Nagykun-Szolnok Megye	23 fő
Komárom Megye	5 fő
Nógrád Megye	4 fő
Pest Megye	15 fő
Somogy Megye	8 fő
Szabolcs Megye	17 fő
Tolna Megye	3 fő
Vas Megye	0 fő
Veszprém Megye	16 fő

¹ www.szoljon.hu, (letöltés ideje: 2009. 06. 20.)

Zala Megye	0 fő
Összesen	211 fő

1. számú táblázat: A katonai pályára jelentkező nők száma
(Forrás: www.reggel.hu, letöltés: 2009. 06. 20.)

A nők létszáma a külföldi hadseregekben is igen változatosan alakul. A 2. számú táblázat a külföldi országokban szolgáló nők létszámát mutatja 1998–1999-ben, mely természetesen változott.

Ország	Létszám	%-os arányuk a teljes haderőben	A teljes haderő létszáma*
Belgium	3 147	7,4	44 450
Kanada	6 630	10,8	61 547
Csehország	1 695	7,4	61 700
Dánia	996	6,0	32 900
Franciaország	27 092	8,1	380 820
Németország	4 197	1,1	347 100
Görögország	6 155	3,8	162 300
Magyarország	2 198	4,0	49 100
Olaszország	-	-	325 150
Luxemburg	47	0,06	800
Hollandia	4 173	7,5	57 180
Norvégia	891	5,0	33 600
Lengyelország	167	0,43	241 750
Portugália	2 489	6,8	59 300
Spanyolország	3 486	3,4	197 500
Törökország	754	1,0	639 000
Nagy-Britannia	16 146	7,7	208 636
Amerikai Egyesült Államok	198 139	13	7 447 000

2. sz. táblázat: A katonanő-állomány nemzetenkénti aránya 1998-1999.
(Forrás: *Military Balance 1997/1998*,
Garcia, S., S. Kecskeméthy K.: *Katonanők a NATO-tagállamok fegyveres erőiben*)

Egy 2004-es felmérés szerint Amerikában 16%, Szlovéniában 40%, Izraelben 35%, Olaszországban pedig 1% a katonanők aránya².

A társadalmi sztereotípiák szerint vannak nőies és férfias foglalkozások. Még napjainkban is viszonylag kevés óvobáccsival találkozunk, ugyanígy a női bányászok száma sem túl gyakori. Az is nagyon fontos tényező, hogy azokon a pályákon, ahol inkább nők dolgoznak (pl. egészségügyben ápolónők) a fizetés is alacsonyabb. Így gyakran szembesülünk néhány foglalkozási területen az úgynevezett üvegplafon-hatással mely szerint bizonyos pozíciónál magasabb beosztásba nem kerülhet nő.

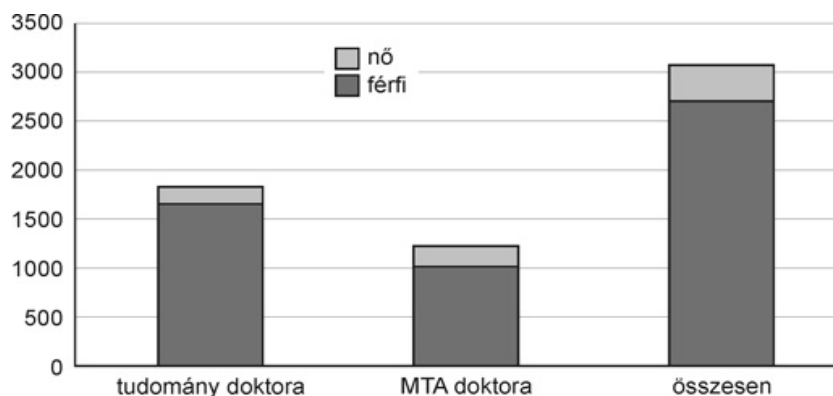
Jól mutatja az üvegplafon-hatás meglétét a Magyar Honvédség 2006-ban készült táblázata (3. számú táblázat), mely a nők létszámát mutatja az egyes rendfokozatokban. A táblázatból jól kirajzolódik az, hogy minél magasabbra haladunk a rendfokozatokban, annál kevesebb a nők létszáma. Női dandártábornok pedig egyáltalán nincs még napjainkban sem. Magasabb rendfokozat — ezredesi, alezredesi — inkább az egészségügy és a pénzügy területén beosztást ellátó katonanőknél jellemző.

² www.reggel.hu, letöltés ideje: 2009. 06. 20.)

Nők rendfokozat szerinti megoszlása állománycsoportonként																					
Haderőnem	honvéd	örvezető	tizedes	szakaszvezető	őrmester	törzsőrmester	főtörzsőrmester	zászlós	törzsszászlós	főtörzsszászlós	hadnagy	főhadnagy	százados	őrnagy	alezredes	ezredes	dandártábornok	vezérfőnagy	altábornagy	vezérezredes	Hiányzó rendf
Hivatások																					
A HM ÉS SZERVEZETEI	0	0	0	0	2	27	51	62	37	0	27	35	39	49	24	2	0	0	0	0	1
HM közvetlen irányítása alatt	0	0	0	0	7	39	51	34	22	2	7	27	10	7	5	0	0	0	0	0	0
II. SZÁRAZFÖLDI KATONAI SZERVEZETEK	0	0	0	0	36	96	100	80	3	0	18	22	21	10	2	1	0	0	0	0	0
III. REPÜLŐ ÉS LÉGVÉDELMI KAT.SZERVEZETEK	0	0	0	0	53	62	153	133	16	0	19	27	27	5	2	0	0	0	0	0	0
IV. LOGISZTIKAI ÉS TÁMOGATÓ SZERVEZETEK	0	0	0	0	3	17	94	113	17	1	9	15	28	19	4	0	0	0	0	0	0
T KATONAI SZERVEZETEK	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	2	3	0	0	0	0	0	0	0
V.HVK KÖZVETLEN SZERVEZETEK	0	0	0	0	24	84	173	120	33	0	32	42	50	47	28	6	0	0	0	0	1
Összesen	###	0	0	0	125	325	622	543	129	3	112	169	177	140	65	9	0	0	0	0	2
Szerződések																					
A HM ÉS SZERVEZETEI	0	0	0	1	0	5	6	2	0	0	2	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0
II. SZÁRAZFÖLDI KATONAI SZERVEZETEK	3	0	72	320	92	51	43	11	0	0	16	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
III. REPÜLŐ ÉS LÉGVÉDELMI KAT.SZERVEZETEK	12	1	31	148	40	44	51	10	0	0	4	2	2	1	0	0	0	0	0	0	0
IV. LOGISZTIKAI ÉS TÁMOGATÓ SZERVEZETEK	1	0	4	23	13	9	17	4	0	0	3	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0
T KATONAI SZERVEZETEK	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
V.HVK KÖZVETLEN SZERVEZETEK	3	1	20	77	25	85	124	38	3	0	13	17	20	4	2	0	0	0	0	0	0
Összesen	19	2	127	571	170	194	241	65	3	0	38	21	28	7	2	0	0	0	0	0	0
Hivatások és Szerződések																					
A HM ÉS SZERVEZETEI	0	0	0	1	2	32	57	64	37	0	29	35	40	51	24	2	0	0	0	0	1
HM közvetlen irányítása alatt	0	0	0	0	7	39	51	34	22	2	7	27	10	7	5	0	0	0	0	0	0
II. SZÁRAZFÖLDI KATONAI SZERVEZETEK	3	0	72	320	128	147	143	91	3	0	34	24	23	10	2	1	0	0	0	0	0
III. REPÜLŐ ÉS LÉGVÉDELMI KAT.SZERVEZETEK	12	1	31	148	93	106	204	143	16	0	23	29	29	6	2	0	0	0	0	0	0
IV. LOGISZTIKAI ÉS TÁMOGATÓ SZERVEZETEK	1	0	4	23	16	26	111	117	17	1	12	15	31	19	4	0	0	0	0	0	0
T KATONAI SZERVEZETEK	0	0	0	2	0	0	0	1	1	0	0	1	2	3	0	0	0	0	0	0	0
V.HVK KÖZVETLEN SZERVEZETEK	3	1	20	77	49	169	297	158	36	0	45	59	70	51	30	6	0	0	0	0	1
Összesen	19	2	127	571	295	519	863	608	132	3	150	190	205	147	67	9	0	0	0	0	2

2. számú táblázat: A katonanő-állomány nemzetenkénti aránya 1998-1999.
(Forrás: Bolgár, Gál, 2006:28)

Hasonló probléma van jelen a tudományos területen dolgozó nők és férfiak között is. 2008. május 31-ei állapontot mutatja be az 1. számú ábra: a nők aránya a legmagasabb akadémiai tudományos fokozatot szerettek között még napjainkban is igen alacsonynak mondható a férfiakéhoz képest, az üvegplafon-hatás itt is érvényesül.

1. számú ábra: A nők aránya a legmagasabb akadémiai tudományos fokozatot szerettek között (2008. május 31-i állapot)
(Forrás: Magyar Tudomány, 2008/11)

ÖSSZEFOGLALÁS

Cikkemben összefoglalóan próbáltam felvázolni azt, hogy a gazdasági, munkaerő piaci elvek, valamint a szervezet hosszú távú céljai azt szolgálják, hogy a nők egyre nagyobb szerepet töltsenek be a társadalom életében, mint aktív, megbízható munkaerő. A nemek közti eltérésekre épülő sztereotípiák azonban számos nehézséget okozhatnak a katonanők életében, ezért gyakran többet kell bizonyítaniuk ugyanolyan elismerés kivívásáért, mint férfi társaiknak. Az anatómiai, élettani különbségek persze elengedhetlenül determinálnak bizonyos tényezőket: a nők gyengébb izomzata és csontozata nem teszi őket alkalmassá bizonyos feladatok elvégzésére. Ezért érdemes lenne megfontolni a munkapszichológia azon elvét, hogy megfelelő embert a megfelelő beosztásban alkalmazzunk, hogy hosszú távon figyelembe véve az egyén és a szervezet céljait, összhang legyen. Csak így őrizhetjük meg testi és lelki egészségünket.

A nők létszáma a hadseregben, a katonai oktatási intézményekben évről-évre növekszik. Azonban nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a nők bizonyos beosztásokban, — mint pl. az egészségügy, a pénzügy, a személyügy — gyakran megbízhatóbb munkaerőnek számítanak, ami az agy lateralizáltságának és működésének nemek közti eltéréseiből fakad. Fontos tehát a női nem jelenléte a szervezet életében, de fontos olyan beosztásokat találni, ahol mindenki a képességének és készségeinek megfelelően tud alkotni és dolgozni. A jövőben érdemes lenne a Magyar Honvédség kiválasztási rendszerét kompetencia alapúvá tenni, mellyel az egyén és a munkakör harmóniáját teremthetjük meg, ami a szervezet még hatékonyabb működéséhez vezetne.

Kulcsszavak: katonanő, Magyar Honvédség, karrierépítés

Keywords: soldier woman, Hungarian Army, building a career

FELHASZNÁLT IRODALOM

2001/XCV. Törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról

ARATÓ Mihály (1997): *A másik: NEM?!* -Bp.: Grafit Kiadó.

BARTHA Lajos (1981.): *Pszichológiai értelmező szótár*, -Bp.: Akadémiai Kiadó.

BOLGÁR Judit, KORMOS Zsuzsa (1997.): *Nők a hadseregben*, -Bp.: Magyar Honvédség Humán Szolgáltató Központ.

BOLGÁR Judit, GÁL Anna (2006.): *Gondolatok a katonanők esélyegyenlőségéről az önkéntes haderőre történő áttérés kapcsán* (http://gov.honvedelem.hu/hirek/kiadvanyok/human_szemle/gondolatok_a_katonanok_eselyegyenlosegerol_az_onkenteshaderore_torteno_atteres_kapcsan, /letöltés ideje: 2009. 06. 20. 9:18/)

„Édes teher” Szerepválságban vannak-e a kutatónők (2008.) =Magyar Tudomány, 2008/11.

(www.matud.iif.hu/08nov/14.html, /letöltés ideje: 2009. 06. 20. 23:06/)

GARCIA, Sarah, SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára (2000.): *Katonanők a NATO-tagállamok fegyveres erőiben*.

=Hadtudomány X. évfolyam 1. szám (www.zmne.hu/kulsó/mhth/hadtudomány/2000/1, /letöltés ideje: 2009. 06. 20. 9:40/)

Húsz százalék a hölgyek arány a honvédségnél

(www.szoljon.hu/jasz-nagykun-szolnok/kozelet, /letöltés ideje: 2009. 06. 20. 9:44/)

RANSCHBURG Jenő: *A nő és a férfi*, Egyetemi Nyomda Kft., Budapest, 1998

SANDECKI (1987.): in.: PRICE, David H., Jo Knox: *Women Vietnam Veterans With Posttraumatic Stress Disorder: Implications for Practice* =Affilia, Apr 1996; vol. 11. -pp. 61–75.

TÚRI Viktória (2002.): *A serdülőkor megélésének nemi különbségei*, -Pécs: Pécsi Tudományegyetem, (szakdolgozat)

www.reggel.hu/nyomtat.php?cikk=1326, (letöltés ideje: 2009. 06. 20. 9:46)